

LA GÈNESI D'UN FILOSOF OLOTÍ

L'EMPREMTA DELS ESCRITORS I DELS ARTISTES EN LA
FORMACIÓ DE JOSEP MARIA CAPDEVILA

No creiem que sigui erroni afirmar que Josep Maria Capdevila és un dels intel·lectuals més destacats i alhora més oblidats de la Catalunya contemporània. Si féssim un repàs a la seva trajectòria, possiblement hauríem de ressaltar la rapidesa amb què començà a escriure a les publicacions més importants del principi del segle xx, la seva participació en projectes editorials, revistes i associacions culturals, o la qualitat i el volum de la seva obra. El fet, però, que hagi passat de forma discreta per l'interès historiogràfic del nostre país queda mínimament compensat amb els treballs que significativament ens tornen a fer present l'home, el crític i el filòsof. A més d'aquests, hem de celebrar l'*obra*, la font primària que pren forma en l'actual Arxiu Capdevila i que es troba dipositada a l'Arxiu Nacional de Catalunya.

JOAN CORTADA HORTALÀ > TEXT

Voldríem aprofitar l'ocasió per esbossar alguns aspectes de la gènesi del crític i filòsof d'Olot. Així com pot ser anecdòtic referir-nos a la procedència geogràfica d'alguns autors, en el cas del crític i filòsof d'Olot, entre altres coses, és rellevant. En una lletra del 12 de març de 1970, Josep Pla deia a Capdevila: «Em penso que la vostra escriptura està més immunitzada de noucentisme perquè heu estat format per la força d'Olot, Mistral i la tradició dels antics». I en el *Retrat de pas-saport* que li va dedicar afirmava que el tarannà irònic i murri dels pagesos de la vila, que acudien a la notaria del

pare de Capdevila, devien produir un fort efecte en el vailet. Sovint les intuïcions de Pla no eren gens anecdòtiques. Sigui com sigui, és curiós observar com, en les *Memòries* inacabades de l'any 1971, Capdevila va situar la gènesi del seu pensament a partir de l'any 1904,

A la capital de la Garrotxa hem de cercar el lloc on es garbellen tot un seguit d'aspectes biogràfics i culturals a partir dels quals s'enfila la formació intel·lectual de Capdevila

quan només tenia dotze anys. O també és sorprenent llegir en el «Pròleg» retirat d'*Amics i terra amiga*, de l'any 1929: «De catorze anys que comencé a escriure fins avui he tingut la ventura, tal vegada raríssima, de no haver de canviar de pensar, ni de sentiments». A la capital de la Garrotxa, doncs, hem de cercar el lloc on es van garbellar tot un seguit d'aspectes biogràfics i culturals a partir dels quals s'enfilà la formació intel·lectual del nostre autor, «emparat [aleshores] en els idil·lis olotins i la dolçor barcelonina». I és precisament en la Barcelona *noucentista* on va acabar trobant no només la projecció formativa, sinó també la professional.

>> **Josep M. Capdevila**
amb un grup d'amics,
a l'exili de Cali (Colòmbia).

Els literats i la paraula viva

Un dels records que Capdevila evoca a les *Memòries* és l'abundosa biblioteca paterna, entre els prestatges de la qual hi havia un racó per als fills. Aquell espai físic dedicat a la cultura alimentà la seva curiositat i bona predisposició per al coneixement de les lletres. Capdevila ens conta com hi començava a estirar, als seus dotze anys, diferents tractats d'història de Catalunya, una isolada gramàtica i un seguit de llibres, algun de Rousseau o el *Werther* de Goethe, que llegia àvidament. I lectures com aquestes l'anirien a comprar-ne d'altres a la llibreria de Narcís Planadevall d'Olot. Així, ens diu: «A Can Planadevall [...] hi adquiriria sovint –a cinquanta cèntims el volum– la Biblioteca Popular de l'Avenç; en aquesta col·lecció hi podia llegir un dia *La vida Nova* del Dant en la versió de Manuel de Montoliu; un dia una tria de Pascal, un dia la meravellosa versió de *Nerto* per Verdaguier, un dia uns assaigs d'Emerson, o un aplec de poesies de Teodor Llorente amb la seva *Barraca valenciana* i un dia *La Margarideta* de Goethe». Ara bé, de totes les lectures que va fer durant aquesta època, cal destacar-ne algunes que el van influir de forma més personal que literària i que el van anar decantant, sense descuidar el divers i variat apetit intel·lectual, vers uns determinats au-

tors o tendències i no d'altres. Les *Poesies* de Joan Maragall s'enduen, en l'àmbit de la literatura, la primera (i tal vegada la més important) menció. Capdevila hi va descobrir l'adequada forma expressiva per referir-se a allò que sentia i vivia. El mestre de la *paraula viva*, comparable únicament al mestratge de Frederic Mistral, era qui millor s'avenia amb una visió que en plena joventut encara no estava marcada pel raciocini, sinó que era més contemplativa. És la visió que es delecta en la nuesa de l'expressió, l'apropiada per referir-se a la vida, a les coses tal com són. Vegem com ho relatà el memorialista: «Verdaguer m'admirava però el veia extern a mi, com de portes enfora; les *Horacianes* [de Costa i Llobera] invitaven a l'estudi i em duïen a uns temps antics, amb una ombra d'artifici, d'art tan noble com se vulgui, però el meu de veres, sense art, directe, eren aquelles *Poesies* d'en Maragall. Les llegia

i les rellegia, les escoltava com una veu que em parlés i que ja no l'esvania, i no era veu, sinó que les coses mateixes que em voltaven, totes les de casa i les de fora, tot ho veia i ho sentia amb aquella llum d'aquella poesia [...] Era la mateixa relació de la paraula pura i neta i la vida que havia copsada en la poesia de Mistral». I també: «M'embadalien tan fonament, justament perquè no tenien ni comparances ni cadències musicals en la simetria de les estrofes. Era una poesia directa, deia les coses pel seu nom... i no res més. Era la bellesa nua dels mots, l'encís de les coses mateixes, per elles soles [...] Aquest era el meu Maragall de noi». El fet que evoqués, dels dies d'adolescència, aquesta particular relació entre llenguatge i vida, ens descobreix l'origen formatiu del realisme literari de Capdevila que va anar desplegant i matisant amb distints contrapunts en els seus estudis crítics de maduresa.

El realisme dels filòsofs

Segurament ens trobem davant la «manera ingènita de sentir i entendre», que altrament no tardà a manifestar-se com el punt de partença del pensament del nostre autor. Durant el batxillerat, és cert que s'inicià en el coneixement de la filosofia a través de la lectura de l'obra de

Vora la literatura i la filosofia, també hem de referir-nos a l'art, al cultiu de la mirada artística que li va propiciar Olot i als pintors que la vila hi aplegava

Jaume Balmes, Ramon Llull i Francesc Eiximenis. Però la manera d'expressar la realitat que descobrí en els seus poetes estimats la retrobà més oportunament en la tendència d'un «realisme net, però no pas positivista», com el que va descobrir durant els seus estudis universitaris en un fragment de la «Introducció» del llibre d'Henri Bergson *Matèria i memòria*. El comentari és escadusser, però significatiu: «Després, en els meus estudis de filosofia, em revenien aquells moments de vida extenedors

volia Berkeley[.] El nostre interlocutor tothora sostindria que l'objecte existeix independentment de la consciència que el percep. Mes, de la mateixa manera el sorprendríem si li dèiem que l'objecte és diferent de tot en tot d'allò que ell percep i veu, que no té ni la color que l'ull li suposa ni la resistència que la mà li troba. Aquesta color i aquesta resistència estan, per ell, en l'objecte: no són pas estats del nostre esperit, són elements constitutius d'una existència independent a la

Els artistes olotins i la bellesa

Vora la literatura i la filosofia, també hem de referir-nos a l'art, al cultiu de la mirada artística que li van propiciar Olot i els pintors que la vila aplegava. Des d'aquest àmbit, en concret el de la pintura, despunta la figura de Joaquim Vayreda: «Olot té anomenada d'ésser un país molt bell. En això els pintors hi poden haver fet una mica. Però per poc que feu memòria –els qui heveu estat, els qui heveu viscut– ja veieu de seguida que s'ho mereix. I tothom ho diu. I fins per aquells que no serien prou

1921

1928

1938

en una pàgina de Bergson en el seu prefaci al llibre *Matèria i memòria*, on exposa el seu dualisme. Ara calia situar filosòficament aquelles imatges; veure de no prendre-les per la part merament subjectiva de la sensació; ni com a uns objectius inertes. Eren imatges ben pròpies, viscudes, i també de fora meu. Deixem-ho amb els termes de Bergson: La matèria és un conjunt d'imatges i per *imatge* entenem una certa existència que és més que allò que un idealista anomena una *representació*, i menys que allò que un realista anomena una *cosa*. Una existència situada a mig camí entre la *cosa* i la *representació*[.] Aquesta concepció de la matèria és alhora la del sentit comú. Causaríem estranyesa en un home que desconegués les especulacions filosòfiques si li dèiem que l'objecte que té davant, que ell veu i toca, no existeix sinó dins del seu esperit i per al seu esperit. O, si voleu, més generalment, no existeix sinó per a un esperit, com

nostra existència. Doncs així, segons el sentit comú, l'objecte existeix en si mateix i, per l'altra banda, és en si mateix pintoresc, tal com el percebem: és una imatge; però és una imatge existent en si mateixa». A partir d'aquest enfocament i en diferents sentits, Capdevila anà també establint vincles amb figures com ara Eugeni d'Ors, Jaume Serra Hunter, Joan Alcover, Joseph Joubert, Dant, Francesco de Sanctis, Manzoni, sant Francesc de Sales, sant Tomàs, Henri Poincaré i tants d'altres, cercant originalment una filosofia que seguia la línia d'allò que s'ha anomenat *humanisme integral*.

La influència de Josep Maria de Garganta fou sobretot personal, però suficientment important per contrarestar l'ascendent que rebria del mestratge d'Eugeni d'Ors

sensibles a les belleses del país, Olot té la frescor de l'aigua de les fonts. I ja és alguna cosa. Mes per a mi ni és el país de les fonts ni de les arbredes. És el país d'En Vayreda». Capdevila va conèixer molt aviat el gust per l'art des que, pels afores d'Olot, anava a dibuixar en companyia de Josep Berga i Boix (*l'avi Berga*), del qual, tot i que tenia una tècnica de la paleta diferent a la de Joaquim Vayreda, se sentia deixeble. No va conèixer el pintor Joaquim, que morí el 1894 a l'edat de cinquanta-un anys, però l'amistat amb l'avi Berga li va reportar la fresca coneixença d'uns homes l'interès cultural dels quals depassava el mateix art. I, durant l'època universitària, seguí les passes del fill de Joaquim Vayreda, Francesc, i també les d'altres companys de taller, com Ignasi Mallol i Esteve Monegal, reunits tots a l'Acadèmia Galí. En una lletra que Francesc Vayreda escrigué a Capdevila, durant l'hivern de l'any 1911, en què el pintor va anar a formar-se a França, li explicava la influència que va tenir en

els seus estudis l'impressionisme francès, principalment el que feien Camille Pissarro i Édouard Manet; «i, al cap de poc, tornat de París [deia Capdevila], seguia les petjades de Cézanne». Tanmateix, els italians van ser la seva fita en la perfecció i en l'estètica: «Rafael i els anteriors a ell [li deia Francesc Vayreda] són per a mi un somni». Gràcies a la coneixença que va fer de l'art dels seus amics, Capdevila també descobria (com succeïa a través de les primeres lectures a què hem al·ludit) allò

Josep Maria de Garganta, mestre i amic

Finalment, també volem assenyalar que quan va acabar els estudis de batxillerat, l'estiu de 1908, Capdevila va conèixer Josep Maria de Garganta, que es va convertir en el seu primer interlocutor i mestre en les lletres. Quinze anys més gran que Capdevila, aquest home d'àmplia cultura i salut feble vivia reclòs a casa seva envoltat de llibres. Els uní inicialment l'interès per l'obra del poeta Frederic

ganta havia conegut personalment l'any 1904) o Joaquim Ruyra, i amb la moda, de procedència francesa, encetada per Guillem August Tell i Lafont i que seguirien Jeroni Zanné o Josep Carner. Josep Maria de Garganta, ja ho hem apuntat, fou per a Capdevila el seu primer mestre. No obstant això, cal anotar el matís que aporta Maurici Serrahima, en l'*Assaig biogràfic* que li dedicà l'any 1974, a la repercussió d'aquesta influència: «No em

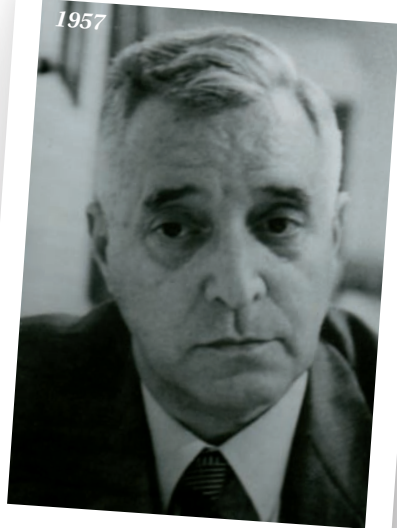
1944

1956

1957

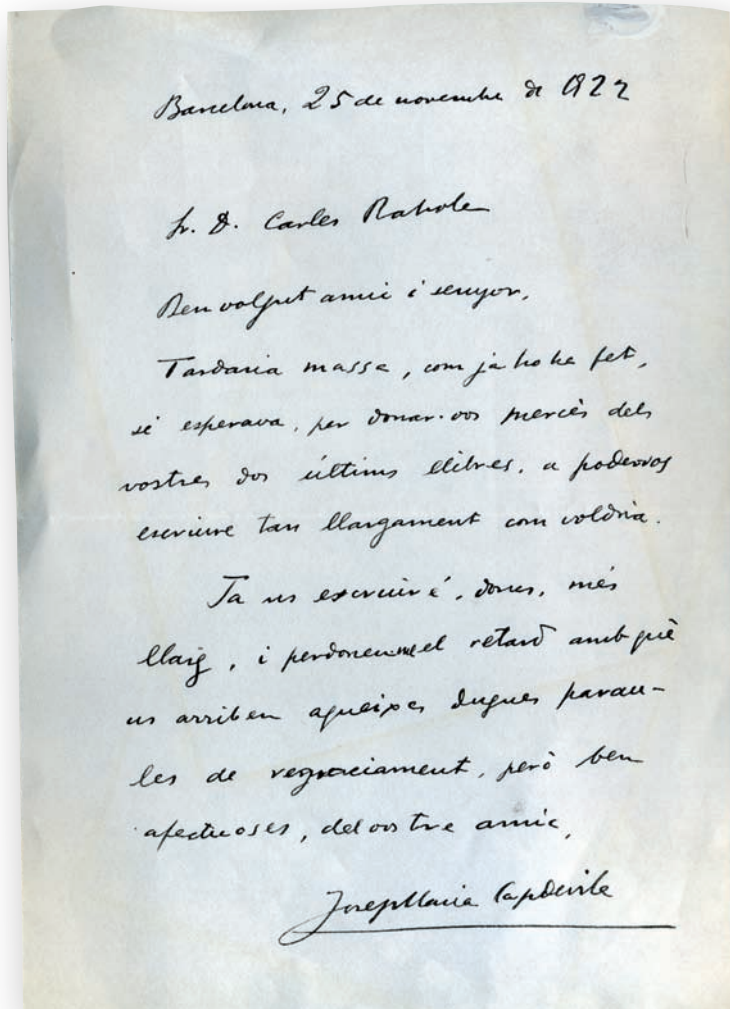

que de forma «ingènita» es trobava en la seva manera de sentir i pensar la realitat, però atenent en aquest cas una de les seves qualitats, la bellesa, i el tractament que aquesta rep a través de la recreació artística. Capdevila assenyalarà posteriorment, en diferents estudis de crítica artística i d'estètica (com per exemple en *El concepte de creació en l'obra artística*, de l'any 1923), les distintes maneres que tenien aquests homes d'entendre el seu art i de dur-lo a terme (i la particular distinció teòrica entre la concepció de l'obra i la seva execució). Així, fou en la seva joventut que aprengué a observar la natura a través dels traços dels seus pintors estimats, bé partint d'un esperit afectat, com el de Joaquim Vayreda, bé d'una visió fidel, com la de Francesc Vayreda, o bé de la pintoresca guia de la natura que acollia l'avi Berga. I a tots aquests artistes els commovia allò que a ell també el motivava: l'estudi de la bellesa. Així, seguint Eugène Fromentin, escriví: «Com en la Bellesa les arts han de confluïr, en la tècnica han de divergir».

Mistral, especialment el seu llibre *Mireia*, que els dugué a diverses converses sobre altres autors que el jove Capdevila havia llegit. Josep Maria de Garganta, amic de José Maria de Pereda i de Joan Lluís Estelrich, li va fer conèixer un seguit d'autors francesos de l'etapa històrica situada en el tombant del segle XVIII al XIX, com Xavier de Maistre o Paul-Louis Courier, i li mostrà la preferència pel pensament de Jaume Balmes o de Josep Maria Quadrado, a més a més de confluïr tots dos en les lectures de literats de casa nostra com Jacint Verdaguer, Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera (a qui Gar-

Tot aquest ventall de coses hauria d'ajudar-nos a entendre i a matisar de millor manera els posteriors orsisme i tomisme de Josep Maria Capdevila

sembla pas que aquella formació inicial condicionés gaire la manera de pensar d'en Capdevila, que si bé no va oblidar mai aquells primers amors literaris, va cercar molt aviat uns fonaments més sòlids [...] Això no exclou que en l'interès que va conservar en Capdevila per l'etapa històrica situada en el tomb del segle XVIII al XIX, no hi puguem veure un rastre d'aquella primera influència humana, rebuda quan tot just acabava el batxillerat». De fet, en la correspondència que es trameteren a partir de l'any 1909, quan Capdevila s'establí a Barcelona per cursar els estudis universitaris, s'observa com és el deixeble qui a poc a poc va mostrant les pròpies preferències al mestre i, aquest, afegint-hi suposats contrapunts, el deixa dir. Si llegim les semblances que Capdevila dedicà a Josep Maria de Garganta, no ens costarà gaire d'adonar-nos que la seva influència fou sobretot personal, però suficientment important per contrarestar l'ascendent que rebria del mestratge d'Eugeni d'Ors.

L'art d'escriure

Tot aquest ventall de coses hauria d'ajudar-nos a entendre i a matisar de millor manera els posteriors orsisme i tomisme de Josep Maria Capdevila. En l'estudi *Eugeni d'Ors. Etapa barcelonina (1906-1920)*, de l'any 1965, precisament aconsellava de «desfer el concepte de les formacions simplificades: un mestre, un autor, un llibre. No: la formació intel·lectual de qual-sevol escriptor és més viva, variada i complexa». D'aquesta manera, també podríem haver-nos referit no només a la gènesi literària i filosòfica, sinó pròpiament a l'artística, a l'art d'escriure. El nostre autor acabà lloant aquella retòrica francesa que, ja des d'Horaci, han seguit Boileau i La Bruyère, Fénelon i Voltaire, Buffon i Joubert. I també s'afegí al parer de Buffon, compartit per Horaci, Boileau i Renan: «L'estil [diu Buffon] no és més que l'ordre i els moviments que donem als pen-

saments». Però, a banda del terme, si ens fixem en el punt de partença, hi trobem allò que deia en una lletra de l'any 1912 a Josep Maria de Garganta: «Estimat amic: ja estich llest de Dret Romà: avui aquest dematí m'he eexaminat: m'he tret un pes de sobre perquè aquexes petiteses me destorben mes de lo que us poguèu pensar [...] he passat de llarg un compliment més de la vida pràctica (!): ¿podré avançar un pas més en la meua vida verdadera que vos prou coneixèu? [...] Avui estich nerviós com aquells dies que vai sentir dir a'n Joseph Clarà allò d'escriure amb llum, de la modelació

Qui sap si quan era un vailet i anava pels afores d'Olot a pintar amb l'avi Berga li va néixer espontàniament la visió contemplativa de l'home

de la llum en l'esculptura, en l'arquitectura gòtica: no sé què ho fa». Tampoc creiem que hagi d'estranyar-nos que trobés en uns comentaris de l'avi Berga l'artística construcció del pensament. Qui sap si quan era un vailet i anava pels afores d'Olot a pintar amb l'avi Berga algun paratge o una posta de sol li va néixer espontàniament la visió contemplativa de l'home. O si quan oïa el mateix avi contant l'anècdota de com s'havia donat a l'escriptura: «[diu l'avi] amb recordances de la meua vida, pensant-hi i fent-ne una gabella, que les relliga com fem en una tela», no hi hagué la gènesi del seu assaig, en què la voluntat artística el duria a expressar la veritat en la línia equilibrada d'un raonament. Potser per tot plegat, i segur que per moltes més coses, Capdevila acabà veient en la contemplació el concepte director que ens permet definir la bellesa, i en les coses belles de la vida la seva concreció.

Sense més problemes, doncs, podem dir, tal com apuntà Capdevila al voltant del Frederic Mistral de *Memori et raconte*, que en ell també s'acompleix la sentència de W. Wordsworth: «The child is father of the man».

Joan Cortada Hortalà

és professor de la Facultat d'Educació i Psicologia de la UdG.

PER SABER-NE MÉS

ARAGÓ, Narcís-Jordi: «Memòria de J. M. Capdevila», *Revista de Girona*, núm. 152, maig-juny 1992.

CARRERES, Joan. *Josep Maria Capdevila. Ideari i Poètica*. PAM, 2003.

CORTADA, Joan. *La filosofia de Josep Maria Capdevila*. PAM, 2008.

CORTADA, Joan: «J. M. Capdevila, un punt de partida», *Revista de Girona*, núm. 188, maig-juny 1988.

GIRÓ, Jordi. «Introducció a la selecció antològica», a: Josep Maria Capdevila. *Els principis de la civilització*. Barcelonasa d'Edicions, 1992.

SERRAHIMA, Maurici. *Josep Maria Capdevila, assaig biogràfic*. Barcino, 1974.